

WAARGEBEURDE FICTIE

Een familieroman van Karin Amatmoekrim

Wat gebeurt er als een moeder haar elf jaar oude dochter vertelt dat haar vader niet haar echte vader is? In eerste instantie weinig: het meisje trekt vrij nuchter twee conclusies: ze is “niet langer een halve blanke” en ze is niet meer loyaal aan haar stiefvader, een matroos die regelmatig dronken is. Als ze iets ouder is, gaat ze op zoek naar haar echte vader, Eric Lie, als taekwondovachter een beroemdheid in Suriname. Karin Amatmoekrim (1979) vertelt deze gebeurtenis uit haar eigen leven in *Tenzij de vader*, een roman over een zoektocht naar identiteit.

Tenzij de vader (een citaat uit Mattheüs) is een autobiografische roman waarin de ik-verteller dezelfde naam heeft als de auteur. De lezers krijgen een opdracht mee, waardoor de individuele ervaringen van de ik-verteller algemene geldigheid krijgen: “lees het boek als een verhaal over mensen als u en ik”. Maar ze creëert tevens afstand door te benadrukken dat de mensen over wie zij schrijft personages in *baar* verhaal zijn, en door de betrouwbaarheid van haar herinneringen ter discussie te stellen. Doordat het leven en de personages in haar woorden een “verhaal” zijn, is het wel en niet waar wat ze schrijft: “ervaringen zijn hoogst individuele vertellingen” die bovendien gebaseerd zijn op herinneringen. Herinneringen zijn onbetrouwbaar: “een achteraf invullen van een vaag beeld [...]. De werkelijke herinnering is slechts een schets, met zacht potlood in toegelijke lijnen getrokken. De aanvulling komt van wat er verwacht mag worden in een vergelijkbare situatie.” De term die ze voor deze literatuur vindt, luidt “waargebeurde fictie”, een paradox. “Autofictie” is een andere aanduiding voor dit genre.

Over het begrip identiteit zijn twee concurrerende opvattingen gangbaar die beide in de roman voorkomen. Allereerst een teleologische opvatting waarin ervan uit wordt gegaan dat er sprake is van innerlijke groei van een individu, dat net als een plantje water moet krijgen om te groeien – een metafoor van Adorno, die deze opvatting bekritiseerde. Andere, hedendaagse denkers betogen dat er geen innerlijke groei of ontplooiing van “iets”

bestaat, maar dat er alleen handelingen en rollen zijn en die veranderen voortdurend. De eerste denkwijze kan worden verbonden met het essentialisme (een kern verwezenlijkt zich), de tweede met fluiditeit en nomadisme. De identiteit van een persoon wordt in beide gevallen gestuurd door instituten die de ideologie van de maatschappij uitdragen. Amatmoekrim beschrijft dit in de roman door aandacht te besteden aan disciplinerende instituten als school (gymnasium) en universiteit (studie Nederlands in Amsterdam). De ik-verteller heeft de ambitie haar achterstand in te lopen “op de bevoorrechten die blind waren voor de privileges die ze op zak hadden”. Vervolgens trouwt ze, krijgt kinderen, maar blijft bezig met de man die haar heeft verwekt en met zijn cultuur.

Bij de vorming van een identiteit spelen voorbeelden een centrale rol. Voor de ik-verteller zijn dat schrijvers, grotendeels gecanoniseerde schrijvers uit het Angelsaksische taalgebied, naar wie zij vaak verwijst om steun te vinden voor haar ervaringen en opvattingen. Maar sommige helden vallen van hun voetstuk: ze leert aan de hand van het werk van W.F. Hermans dat literatuur geen garantie is voor intelligente opvattingen. Zijn boek over Suriname, *De laatste resten tropisch Nederland*, is volgens haar “doordrongen van een blank superioriteitsgevoel”.

De ik-verteller Amatmoekrim stelt de dominante visie van de witte Nederlandse middenklasse, die afwijkingen van haar normen niet accepteert, aan de kaak en pleit voor diversiteit. Haar verklaring waarom ze zich in New York thuisvoelt, verwijst naar fluiditeit en nomadisme: “Ik was er geen immigrant, geen Surinaamse in Nederland, geen allochtoon of kleurling, of misschien was ik dat daar ook maar niet alleen maar dat. In New York was ik de zoveelste mens op doortocht, op zoek naar iets groter dan zichzelf.” Dit is minder eenvoudig dan het op het eerste gezicht lijkt. Haar geest kan zich “op een andere wereld inrichten”, maar haar lichaam kent zijn wortels, schrijft de ik-verteller. Als ze bijvoorbeeld voor het eerst na lange tijd weer in Suri-

Karin Amatmoekrim, © Sanja Marusic

name is, het land waar ze de eerste vijf jaar van haar leven heeft gewoond, weet het lichaam waar “het thuishoorde”. Voor haar lichaam zijn de tropen vanzelfsprekend, haar geest past zich niet aan.

Ondanks haar sympathie voor het nomadische, zoals uit de scène in New York blijkt, is haar verlangen naar zuiverheid en essentialisme altijd aanwezig. De ik-verteller zoekt op jonge leeftijd naar zuiverheid door de naam Boersma (de naam van haar stiefvader) af te leggen en die van haar moeder, Amatmoekrim, aan te nemen. Die naam verbindt ze met “puurheid en loyaliteit”. Deze elementen hoopt ze ook bij haar vader, Eric Lie, te vinden. Voor ze hem ontmoet, stelt ze zich voor dat ze elkaar bij de

eerste ontmoeting “dolgelukkig” in de armen zouden vallen. Maar “zo was het niet en zo zou het niet gaan”. De kennismaking is een moeizaam proces. Ze vertrouwt de vanzelfsprekendheid niet waarmee hij haar in zijn armen sluit. Bovendien verschijnen er steeds meer halfbroers en -zussen ten tonele en blijkt hij uiteindelijk negen kinderen bij diverse vrouwen te hebben verwekt. Zij worstelt daarmee omdat het voor haar moeilijk te accepteren is dat ze haar bestaan aan een ongelukje te danken heeft en haar moeder slechts een van de vele vriendinnen van haar vader is geweest. Haar vader is een jager, een “Blauwbaard”, dol op vrouwen, die hij vormt naar zijn beeld. Voor hem is hun schoonheid veel belangrijker dan hun intelligentie. Ze neemt het hem kwalijk dat hij nooit naar haar moeder en haar heeft omgekeken, maar beseft ook dat ze in haar fantasie een held van hem maakt, in een “sprookjesleven waarin alles uiteindelijk goed komt”. Later wijzigt ze haar oordeel en stelt de vraag waarom haar vader op een voetstuk moet staan en geen zwakheden mag hebben. Ze accepteert dat hij een mens is, met positieve en negatieve eigenschappen.

Wat de roman vooral de moeite waard maakt, is dat de ik-verteller niet kan of wil kiezen tussen fluïditeit en essentialisme. Enerzijds betoogt ze diverse keren dat haar identiteit uit verschillende rollen bestaat en in beweging is. Anderzijds wil ze weten wie haar vader “echt” is, een opvatting die, zoals ik eerder betoogde, ervan uitgaat dat zich een kern in een persoon bevindt. Zij stelt vast dat haar vader “wilde zijn wie hij was, zonder voorbehoud”. Een aantrekkelijke optie voor haar. Zij wil zijn zoals hij: “onverbeterlijk en genadeloos mezelf.” Daarmee kiest zij radicaal voor een eigen weg. Die keuze schept hoge verwachtingen voor haar toekomstige werk.

JAAP GRAVE

KARIN AMATMOEKRIM, *Tenzij de vader*, Prometheus, Amsterdam, 2016, 270 p.